

גורדו מפיני איש

לע"נ הטהורה של מורנו ורבינו עטר הגה"צ מרן רבי משה יעקב ווייס בן הגה"ק רבי אברהם צבי זצ"ל גלב"ע ה"י בטבת תשע"ב

זמני כניסת ויציאת השבת

הדה"נ	מוצ"ש	ר"ת
7:09	8:09	8:42
ב"ב		
6:54	8:07	8:44
ירושלים		

יו"ל ע"י בית המדרש הגדול "היכל אברהם צבי" נוה אחיעזר
 בנשיאות מורנו הגאון רבי יצחק ישעי' ווייס שליט"א גאב"ד נוה אחיעזר
 רח" נחשוני 3 (מאחורי ביתבים 7-9), נוה אחיעזר בני ברק
עש"ק פרשת דברים ח' במנחם אב תשע"ט, גליון מס' 489

נושא הלכתי לפרשת השבוע

משיעוריו של הגאון רבי יצחק ישעי' ווייס שליט"א
 גאב"ד נוה אחיעזר - בני ברק

הדברים נכתבו להגדיל תורה ולהאדירה, ולא להלכה למעשה

לא תגורו מפני איש מתביעה בערכאות

חידות לפרשת השבוע

1. התלמידים נתבקשו לפענח ולמצוא את התרגיל הבא בפרשת השבוע.
 $20+21=500$
 להלן התשובה שתקבלה כנונה זו תיבה מתוך הפרשה שהיא באמצע הפרשה.

2. באותו פסוק שאני נמצא גם החתן שלי נמצא.

[דברים א, יז] **לא תגורו מפני איש פי המשפט לאלהים הוא.** וברש"י: לא תגורו, לא תיראו. דבר אחר לא תגורו, לא תכניס דבריק מפני איש וכו'.

שאלה: האם מותר לדיין לחייב את מי שלדעתו פטור, מפני אונס נפשות או ממון, כגון שחושש מתביעה נגדו בערכאות.

דיין מחוייב לפסוק כהוגן אף אם יגרם לו נזק

כתב הרמב"ן (שמות יח, כא) בשם הילמדנו (תנחומא יתרו, ב): שונאי בצע, ששונאין ממון עצמן ואין צריך לומר ממון אחרים, יהיו אומרים אפילו שורף גדישי אפילו קוצץ נטיעותי, כהוגן אני דנו. וזה ענין ששונאין ממון עצמן שאמר רבי אלעזר המודעי (במכילתא יתרו, ט), שלא יחמלו על ממונם בענין הדין אם יבא להם הפסד ממנו. ומשה הזהירם עוד בזה לא תגורו מפני איש. - הרי שמלא תגורו מזהירים הדיינים שלא לשנות או להמנע מפסיקת הדין על פי התורה אף אם יפסיד ממון כתוצאה מפסיקתו.

האם דיין מחוייב לפסוק אף בסכנת נפשות

ויתירה מזאת נאמר בספרי (דברים, יז): לא תגורו מפני איש, שאם באים שנים לפניך, עד שלא תשמע לדבריהם אתה רשאי לשתוק, משתשמע לדבריהם אי אתה רשאי לשתוק. וכן הוא אומר (משלי יז, יד) פוטר מים ראשית מדון ולפני התגלע הריב נטוש, עד שלא נתגלה הדין אתה רשאי לשתוק, משנתגלה הדין אי אתה רשאי לשתוק וכו'. דבר אחר, לא תגורו מפני איש, שמה תאמר מתירא אני מפלוני שמה יהרוג את בני או שמה ידליק את גדישי או שמה יקצץ את נטיעותי, תלמוד לומר לא תגורו מפני איש כי המשפט לאלהים הוא. וכן כתב ברמב"ם (סנהדרין כב, א): שנים שבאו לפניך לדין וכו' משתשמע את דבריהם ותדע להיכן הדין נוטה, אי אתה רשאי לומר איני נזקק לכם, שנאמר לא תגורו מפני איש, שלא תאמר איש פלוני רשע הוא שמה יהרוג את בני, שמה ידליק את גדישי שמה יקצץ נטיעותי, ואם היה ממונה לרבים חייב להזקק להם. וכן הוא בשלחן ערוך (ח"מ יב, א). - לכאורה הכוונה שאף בספק פיקוח נפש חייב הדיין לפסוק דין אמת, ולא לירא שמה יהרוג את בנו. וכן משמע מדברי הרמ"א (ח"מ יב, א): שפסק שאם היו שני הבעלי דין חזקים, צריך לזקק להם [אף שיכול אחד מהם לפגוע בו]. אלא שהביא הרמ"א בשם המהר"י וייל (שו"ת קנז) דמכל מקום נוהגין עכשיו שלא למחות בעוברי עבירה, משום שיש סכנה בדבר, שלא ימסרנו לאנסין.

מותר לדיין לסלק עצמו מן הדין בגלל הפסד ממון

אך הב"ח (ח"מ יב) הביא שבמקור דברי הרמב"ם בגמ' (סנהדרין ו, ב): שנים שבאו לדין, אחד רך ואחד קשה וכו' שמה נתחייב חזק ונמצא חזק ורודפו, פירש רש"י:

קשה, בעל מריבה ומטריח דיינים. רודפו, רודף את הדיין להפך את הדין עכ"ל. משמע שאין הכוונה לאדם רשע, ופשיטא דבעל דין רשע יכול להסתלק אף לאחר שידוע היאך הדין נוטה, דאין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש וספק סכנה או היוק ממון. והך דספרי לית הלכתא כדבר אחר, אלא כלשון ראשון דדרש בסתם שאם באים שנים לדין לפניך עד שלא תשמע וכו'. ומבאר הב"ח שלדעת רש"י מהלשון אחד רך ואחד קשה מוכח שאין הכוונה לרשע, ושחייב לפסוק במקום ספק סכנת נפש או היוק ממון, שא"כ למה נקט אחד רך, וכי כל מי שאינו רשע אתה קורא אותו רך. ולכן פירש שקשה פירושו בעל מריבה ומטריח דיינים, ואחד רך אינו מטריח דיינים. והגמ' מבארת שהספרי מדבר ג"כ באחד רך ואחד קשה, ולא מיירי ברשע כמו הדרשה השניה בספרי, שאינה להלכה. ומסיים הב"ח: הארכתי בזה, כי נ"ל פירוש רש"י עיקר, והיכא דאיכא סכנה יכול להסתלק אף לאחר שידוע להיכן הדין נוטה, וזרז ואינו נענש. דלא דלא תגורו אינו אלא שלא להכניס דבריק מפני בעל מריבה, אבל בחשש סכנת נפשות והיזק ממון לא איירי קרא.... ודלא כמו שהבין הרב בהגהת שלחן ערוך (ס"א) דאף לדוכתא דאיכא סכנת נפשות חייב להזדקק להם בשניהם חזקים, אפילו אינו יודע להיכן הדין נוטה, דליתא.

חיוב לא תגורו גם כשמפסיד ממון
 אך בשו"ת שבות יעקב (א, קמג) השיג על הב"ח שפירש שדעת רש"י נגד דעת הספרי והרמב"ם, דאפשר לפרש דגם רש"י מודה דכשיודע להיכן הדין נוטה אין לו להסתלק דעת הספרי, אלא שכתב

זמני התפילות לשבת ותשעה באב

מנחה שב"ק אהה"צ:

5:30	4:40	1:30
מעריב וקניות -		
8:30	שחרית -	
12:46	הצות היום -	
6:50	מנחה -	
7:29	שקיעה -	
7:58	סיום הצום -	
8:41	לר"ת -	

יה"ד שיהיפן לנו יום זה מאבל לשמוחה בבנין ביהמ"ק בב"א

הנהגה

לפרש אף אליבא דרב חנין דמפרש (סנהדרין סח) לא תגורו היינו לא תכניסו דבריך, משום זילותא דבי דינא. ומ"ש הב"ח דאין לך דבר שעומד בפני ספק פקוח נפש או היות ממון, זה אינו דהא מבואר ביו"ד (קנו, א) דלהעביר על מצות לא תעשה מחויב למסור נפשו בפרהסיא שלא לעבור. אך שאין זה שייך כאן כיון שאינו מכווין להעבירו על דת, והישראל רק להנאת עצמו קמכווין. ואפ"ה ס"ל להספרי והרמב"ם ושאר פוסקים דלא יסתלק מן הדין אף שמוחזק לרשע. מ"מ לא נחשדו ישראל להזיק להמית נפש בשביל שמחייבו בדין. אבל במוחזק למועד בכך, ודאי שאין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש. אבל בשביל הזיק ממון אין לו לדיין להסתלק מן הדין ולהעביר על מצות לא תעשה דלא תגורו.

מסירות נפש על מצות תוכחה

הרמ"א (הג"ל) הביא בשם המהר"י וייל (קנו), דנוהגים עכשיו שלא למחות בעוברי עבירה, משום שיש סכנה בדבר שלא ימסרנו למלכות. ותמה עליו הב"ח דבספרי (הג"ל) מפורש דאפילו איכא חשש הריגה והפסד כל ממון חייב להזדקק לדין שהובא לפניו, וברמב"ם מפורש שאפילו הבעל דין מוחזק לרשע. וליכא למימר דסבירא ליה כפירוש רש"י שאין הכוונה בבעל דין רשע, אלא שהוא בעל מריבה ומטריח דיינים. שהרי בתשובתו לא הזכיר פירוש רש"י, אלא הביא ראיה מדאמר בפרק עשרה יוחסין (קידושין עא, א) ובדקו [פסולי יוחסין] עד לסכנה ופירשו. ונדחק הב"ח לתרץ שמהר"י וייל מחלק, דהספרי אינו אלא בדין שבין אדם לחבירו, שחייב לשפוט בצדק ואפילו בחשש ספק נפשות, משום לא תגורו. אבל בעוברי עבירה שבין אדם למקום, דחייבים אנחנו להוכיחם ממצות הוכח תוכיח (ויקרא יט, יז), יש להקל בסכנה, דגלוי לפנינו שלא יהיו מקבלים, אלא אדרבה יהיו עומדים על גופינו ומאודינו. ואפילו הם מזידין יש לשטוק, וכדכתב הסמ"ג (עשה יא). ומשמע דאפילו ממונה לרבים, כמו מהר"י וייל, דהיה ודאי ממונה לרבים, ואפילו הכי אין למחות בעבירות שבין אדם למקום. עוד חילק הב"ח בין דורות הראשונים לבני הגלות, דקרא דלא תגורו אינו מדבר אלא בחשש סכנה מבר ישראל עצמו, אפילו הוא רשע, אבל כשיש חשש סכנה מהמלכות על ידי מסירות, דברי היוזא כתוא מכמר (ישעיה נא, כ) [כמו שאמרו בבבא קמא (ק"ו, א)], כבר למדנו (יומא פה, ב) וחי בהם (ויקרא יח, ה) ולא שימות בהם.

מסירות נפש רק על לא תעשה

אבל השבות יעקב הג"ל מבאר בפשיטות את דברי המהר"י וייל שנהגו שלא למחות, דדוקא מצות עשה דהוכח תוכיח (ויקרא יט, יז), אין צריך לקיימה כשיש חשש סכנה, כיון שהוא שב ואל תעשה. משא"כ במצות לא תעשה דלא תגורו, אין לו להסתלק בשביל הזיק ממון ולעבור על לא תעשה. וכמבואר חילוק זה ברמ"א יו"ד (קנו, א) שדוקא אם רוצים להעבירו על מצות לא תעשה, אבל אם גזרו שמד שלא לקיים מצות עשה, אין צריך לקיימו וליהרג. וכן מבואר ומשמע שם להדיא בתשובת מהר"י וייל [שנידון תשובתו היא ליישב למה אין אנו מוחזין בעוברי עבירה, ולא מדבר על ענין פסיקת הדיינים בחשש סכנה].

מסירות נפש ללא ולא לקיום עשה

מקור חילוק הרמ"א בין כשרוצים להעביר על מצות לא תעשה, לבין שגזרו שמד שלא לקיים מצות עשה, הוא מהבית יוסף (שם) בשם הר"ן (שבת כב, ב, ד"ה ומקשו) בעניין אלישע בעל כנפים (שבת מט, א) שהקשה איך נטל אלישע התפילין מראשו, והרי קיימא לן (סנהדרין עד, ב) דבשעת הגזרה אפילו אערקתא דמסאנא יהרג ואל יעבור. ותיירץ דהני מילי לעבור על מצות לא תעשה, אבל בגזרו לבטל מצות עשה, כיון שאינו עובר בידים מותר, ועוד שהם יכולים לבטל ממנו על כרחו, שיניחנו בבית האסורים ותבטל מאליה, הילכך תבטל ואל יהרג. וציין הבית יוסף שכן הוא בנמוקי יוסף (סנהדרין יז, ב) שכתב, והא דאמרין (בסנהדרין שם, עד, ג) [גבי אסתר] קרקע עולם, לפי שיכולין לכוף אותה על כך בעל כרחו, ובכי הא אין לה למסור עצמה למיתה, שהרי אפשר שאפילו תמסור עצמה יכופו אותה לדבר עבירה וכו', וה"ה לכל דבר שבידיהם להעביר בעל כרחו, שאין לנו למסור עצמנו למיתה בשב ואל תעשה, כגון אסתר. ואפילו בשעת השמד, כדאמרין גבי אלישע בעל כנפים, שנטל תפילין מראשו כשראה קסדור, ושעת השמד היתה, ואעפ"כ נטלם הוא לפי שהיה בידם להעביר.

מסירות נפש לעבור בקום ועשה ולא בשב ואל תעשה

אבל בפתחי תשובה (יו"ד קנו, ט) ציין למשנת חכמים (מהגר"י הוכנרנסטר, צפת פנח ריש יסודי התורה), שדן לדברי הר"ן לכאורה יוצא שבלא תעשה שחייב למסור

נפשו, צריך לפזר כל ממונו כדי שלא יעבירוהו, דכל אשר לאיש יתן בעד נפשו (איוב ב, ד). אבל בעשה אין צריך לפזר כי אם שלישי, כמו שאמרו בהידור מצוה. והעלה שיש לחלק בין עשה שעובר בשב ואל תעשה, לבין שאונסין אותו לעבור על עשה בקום ועשה, שהוא חמור הרבה, וממילא צריך לפזר כל ממונו. והביא ראיה ממה שאמרו (ביצה כא, א) מעשה בשמעון התימני שלא בא אמש לבית המדרש, בשחרית מצאו רבי יהודה בן בבא, אמר לו, מפני מה לא באת אמש לבית המדרש. אמר לו, בלשת באה לעירנו ובקשה לחטוף את כל העיר, ושחטנו להם עגל והאכלנום, ופטרנום לשלום. אמר לו, תמה אני אם לא יצא שכרכם בהפסדכם, שהרי אמרה תורה לכם ולא לנכרים. ונראה שלכם ולא לנכרים הוא לאו הבא מכלל עשה, כמו שכתבו תוס' (ביצה יב, א ד"ה השוחט) שלכם ולא לגבוה הוי לאו הבא מכלל עשה ואין לוקין עליו. ובכל זאת כשביקשו לחטוף כל העיר, אמר לו שיצא שכרכם בהפסדכם. ועל כרחך היינו משום דבזו יבזו לו כל הון ביתו (ע"פ שיר השירים ח, ז), כדי שלא לעבור בקום ועשה מצות עשה. וסיים, דלפי זה נתבאר גם דברי הב"ח שנוכח גם כן לחלק באונס ממון בין לאו שאין בו מעשה ללאו שיש בו מעשה. ולא ביארו זאת האחרונים במה שכתב הרמ"א לחלק בין עשה ללא תעשה. דהוא הדין שיש לחלק בלאו בין קום ועשה לשב ואל תעשה. - לדעת המשנת חכמים חיוב מסירות נפש הוא בכופין לעבור בקום ועשה הן בעשה והן בלאו, ואין צריך למסור נפש בשב ועל תעשה, הן בעשה והן בלאו. וכמדומה שהדבר יוצא מפורש גם בדברי הנימוקי יוסף הג"ל [שהוא תירוצו השני של הר"ן], שכתב 'לכל דבר שבידיהם להעביר בעל כרחו, שאין לנו למסור עצמנו למיתה בשב ואל תעשה', הרי שיסוד ההיתר הוא כיון שעובר בשב ואל תעשה, מה שממילא יכולים להעבירו מקים העשה או הלאו, וכמו שנקט הר"ן 'שהם יכולים לבטל ממנו על כרחו, שיניחנו בבית האסורים ותבטל מאליה'.

דיין המסתלק מבטל עשה של מינוי שופטים

עוד ביאר הב"ח, שמה שכתב הרמב"ם (הג"ל) בסיום דבריו 'שאם היה ממונה לרבים חייב להזקק להם'. נראה שטעמו משום שמצות עשה למנות שופטים בין בארץ בין בחוצה לארץ, ואם היה רשאי הממונה להיות שופט לרבים להסתלק מן הדין היכא דהאחד קשה או שניהם קשים, אם כן לא יהיה נמצא מי שיזדקק להם, ויהיה כל דאלים גבר, ויהיה העולם חרב כיון שאין כאן דין. והילכך הממונה לרבים חייב להזדקק להם. ואם אינו ממונה לרבים יכול להסתלק, כיון דאפשר שהדין יהיה לפני הממונה לרבים. ומשמע דאף רש"י מודה שממונה לרבים חייב להזדקק להם, אפילו היכא דאיכא חששא דספק נפשות. אם לא היכא דאיכא חששא דמסירות, כמו שכתב מהר"י וייל.

מצות מינוי הדיינים נוהגת בחוץ לארץ ובזמן הזה

הנה מה שכתב הב"ח כדבר פשוט שמצות עשה למנות שופטים בין בארץ בין בחוץ לארץ. כן נראה לכאורה מהטור (ח"מ א) שכתב: ומסקינן בגמרא (מכות ז, א) שאין חוץ לארץ שוה לארץ, שבארץ חייבין למנות בכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר, ובחוץ לארץ אין חייבין למנות אלא בכל פלך ופלך ולא בכל עיר ועיר. ודוקא בזמן שיש סמיכה, אבל האידנא דליכא סמיכה כל הדיינים בטלים מן התורה, כדכתיב לפנייהם (שמות כא, א), לפני אלהים הכתובים בפרשה, דהיינו סמוכים. ודרשינן לפנייהם ולא לפני הדיינות, ואנו הדיינות אנו. לפיכך אין הדיינים מן התורה אלא דשליחותיהו דקמאי עבדינן. משמע שדעתו שהדיינים שבזמנינו, בין בארץ ובין בחוץ לארץ, מינויים מדרבנן מכח שליחות קמאי לקיום מצות עשיית הדין.

ההבדל במצות מינוי בין חוץ לארץ ובארץ

אולם הרמב"ן (שופטים טז, יח) כתב: ביאר בכאן שישמו השופטים בכל עריהם כאשר יתן להם השם את הארץ, כי בחוצה לארץ אינם חייבים למנות להם בית דין. אבל כאשר יצק המעוות, יעמדו עליו הראויים לשפוט ובמשפטיהם ישפטוהו. או יעלה לארץ בזמנה ושם ישפטוהו במקום המשפט וכו', ולפי זה אין ישראל שבחוצה לארץ מצווים למנות להם דיינים בעיירות, וכן כתב הרב ר' משה (הרמב"ם בספר המצוות, עשה קעו. אולם ראה מ"ש בסנהדרין א, ב ובנו"כ, ואכמ"ל). אבל במסכת מכות (ז, א) שנו, והיו אלה לכם לחוקת משפט לדורותיכם בכל מושבותיכם (במדבר לה, ט), מלמד שסנהדרין נוהגת בארץ ובחוצה לארץ, אם כן למה נאמר שופטים ושוטרים תתן לך בכל שערך, אלא בארץ אתה מושיב

שהיטה הדין בגלל סכנת נפשות. ואף שכתב הים של שלמה (ב"ק, ט) דאסור לשנות דברי תורה אף כשיש סכנה, שמחויבים אנו למסור נפשינו על קידוש השם, ואם ח"י ישנה הדין, הרי הוא ככופר בתורת משה. מכל מקום נראה דאין זה שייך להטיית דין לומר על חייב שהוא זכאי, אם אין משנה בכך חוקי התורה, או להיפך.

עוד כתב הגרש"ז, שאין הראיה מהיתר עדות שקר מחמת פיקוח נפש נכונה. דשאני התם דכמו שמתירים לאכול נבלה משום פקו"נ, כך גם מותר לומר לעדים לחתום על שקר, ולהוציא ממון שלא כדין מחמת ההיתר של פקו"נ. ודבר זה הרי אמת שפקו"נ דוחה את כל זה. אבל איך אפשר להוכיח מזה שמותר לשנות חוקי התורה ולומר לבעל דין שהתורה מחייבתו, בו בזמן שזה שקר והיפך מדין תוה"ק. אך אם בית דין רק עושים פשרה שלא כהלכה מפני הסכנה פשוט הדבר דשפיר מותר מפני שאין תולין את הפסק שלהם בתוה"ק.

חייב דיין בתשלום כשמתה דין מחמת סכנה

ודעת הציץ אליעזר, שלא כמו שסבר הרב מחבר ספר נשמת אברהם (שהאר"ך בעניינים אלו בגליונות המעין שם, ומשם בספרו ריש ח"ד), שהגם דמותר לו לזכות במקרה אונס את החייב, אבל צריך הדיין אח"כ לשלם לו, בדומה למציל עצמו בממון חבירו, שצריך שישלם לו אחר כך, כנפסק להלכה בחו"מ סי' שנט"ט סעיף ד'. אלא שיש מקום לצדד ולפסוק שבכגון דא אין על הדיין אפילו לשלם לו אחר כך, ולא דמי זה לדינא של מציל עצמו בממון חבירו שצריך לשלם לו. דהנה בחו"מ (שפח, ג-ד) פסק: אנסו המלך למוסר זה עד שיראה לו ממון חבירו שהוא בורח מלפניו, והראה לו מפני האונס ה"ז פטור, שאם לא יראה לו יכהו או ימיתהו, נשא ממון חבירו בידו ונתנו לאנס חייב לשלם מ"מ אע"פ שהמלך אנסו להביא, והוא מהרמב"ם, ובסמ"ע בס"ק י"ג כתב שהראב"ד השיג על הרמב"ם, וכתב דאף שנשא ונתן ביד מ"מ כיון שאנסוהו על ההבאה אין לך דבר שעומד מפני פקוח נפש, והואיל ויחדו לו בפירוש אינו מחויב שימות בשביל ממון חבירו. וממילא ג"כ נפטר מהתשלומין דאח"כ. ונראה דעת הסמ"ע לפסוק כן להלכה כהראב"ד ז"ל, וכך סובר להכריע בכזאת גם בביאור הגר"א סי' ל"א. והש"ך ז"ל מוכריע ג"כ לפסוק כהראב"ד ז"ל בדברים מפורשים, וגם כותב להסביר ולחלק דדוקא אם אנסוהו על ממון סתם אז אף שאנסוהו להביא חייב כשנשא ונתן ביד דזה מיקרי מציל עצמו בממון חבירו, ודמי לנרדף ששבר כלים בסי' ש"פ סי"ג, משא"כ הכא שאנסוהו להביא ממון פלוני אי"כ האונס הוא מתחילה על אותו הפלוני ואין זה נקרא מציל עצמו בממון חבירו אלא שמוכרח לעשות כמו שאומר לו האנס ואם לא יעשה כן נמצא יציל הוא ממון חבירו בנפשו ואין לך דבר שעומד לפני פקוח נפש עיי"ש.

הרי שישנם שני סוגים של מציל עצמו בממון חבירו, (הא) שלא תובעים ממנו ממון חבירו, ורק הוא רוצה להציל את נפשו הנתון בסכנה בממון חבירו, ובזה הדין הוא שצריך מיתה אח"כ לשלם כההיא דסי' ש"פ סעי' ג' בנרדף ששבר כלים וכו' הבנוי על ההיא דסי' שנט"ט סעי' ד' במציל עצמו בממון חבירו, וכדמצויין בהג"ה בסי' ש"פ שם, (הב) כשתובעים ממנו ממון חבירו, ואם ימסור את נפשו יציל עי"כ את ממון חבירו, ובזה דינא הוא שאינו צריך אפילו לשלם אח"כ, ואפילו נשא ונתן ביד, כי איננו מחויב להציל ממון חבירו בנפשו. - כשנבחון המציאות שלפנינו בהטיית דין לחייב את הזכאי, כפי שהמאיים דורש מהדיין, הרי נראה בעליל כי דומה הנהו ממש להסוג השני, כי החייב מה שדורש מהדיין הוא זאת לחייב את הזכאי ולפסוק שיתן לו ממונו, ואם הדיין ימסור את נפשו יציל עי"כ ממון חבירו, וא"כ אינו דומה זה למציל עצמו בממון חבירו שבחו"מ סי' שנט"ט סעי' ד' וש"פ סעי' ג' שמחויב שם אח"כ לשלם, אלא פטור גם מלשלם אפילו נחשוב זאת להדיין כנשא ונתן ביד, כי איננו מחויב להציל ממון חבירו בנפשו, ואין זה נקרא מציל עצמו בממון חבירו, אלא שמוכרח לעשות כמו שאומר לו האנס, ואם לא יעשה כן נמצא יציל הוא ממון חבירו בנפשו ואין לך דבר שעומד מפני פקוח נפש, וכדברי הש"ך הנ"ל. והגם שאם נחשוב הדבר כנשא ונתן ביד הא יש בזה פלוגתא בין הרמב"ם ודעימיה ולבין הראב"ד ודעימיה, יעוין גם בערוה"ש בסי' שפ"ח סעיפים י"ד ט"ו ע"ש, מכל מקום הא יכול עכ"פ הדיין לטעון טענת קים לי ולהפטר מלשלם.

בכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר, בחוצה לארץ אתה מושיב בכל פלך ופלך ואי אתה מושיב בכל עיר ועיר. ונראה מזה שחייבין למנות סנהדרין בחוצה לארץ, ולא בכל עיר ועיר כארץ ישראל אלא פלכים פלכים, אם כן המצוה הזאת נוהגת בכל זמן בדיני ממונות ובדברים הנדונים בחוצה לארץ. אבל בזמן הזה לאחר שבטלה הסמיכה, כיון שכל המשפטים בטלים מן התורה, דכתיב לפנייהם ולא לפני הדיוטות, ואנן הדיוטות אנו, ואין דיינין בחוצה לארץ אלא תקנה דשליחותיהו עבדינן (גיטין פח ב), אין אנו חייבים במצות מינוי שופטים מן התורה כלל.

מינוי הדיינים בזמן הזה היא כדי להכריח הקהל לקיים המצוות

אולם בחינוך (מצוה תצא) ז"ל: ויש לנו ללמוד מזה שאף על פי שאין לנו היום בעוונותינו סמוכים, שיש לכל קהל וקהל שבכל מקום, למנות ביניהם קצת מן הטובים שבהם, שיהיה להם כח על כולם להכריחם בכל מיני הכרח שיראה בעיניהם בממון או אפילו בגוף, על עשיית מצוות התורה, ולמנוע מקרבם כל דבר מגונה וכל הדומה לו, עכ"ל. מבואר שאינו בכלל המצוה דאורייתא. וכן כתב התומים (סימן סק"א) שבזמן הזה בטלה מצוה של מנוי הדיינים, רק חז"ל תקנו שיהיו הדיינים דנים אף שאינם סמוכין.

לא נחלקו התנאים בפירוש לא תגורו

ובשו"ת נודע ביהודה (תניא, י"ד, עט) כתב לגאון רבי ישעיה ברלין זצ"ל: ראיתי למעלתו שסובר בסנהדרין (ו, ב), הני דרשות נדרשו שם מלא תגורו במחלוקת הם שנויים, דת"ק דריש מיניה לרך וחזק כו', ודריש תגורו לישנא דדחילו [מגור] שלא יתיירא. ורבי יהושע בן קרחה דדריש מיניה מנין לתלמיד כו', פליג על תנא קמא ודרש לא תגורו לישנא דכנושי [אגירה]. ואני תמה על דבריו שרוצה לחלק עלינו את השוים, ולדעתי מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי. והנה מה שהביא למעלתו לחשוב כן הוא לפי הנוסחא שלפנינו בסנהדרין דגריס ריב"ק אומר, דמשמע שבא לחלוק. אבל אני תמה אם בתר גמרא דידן אזיל למה קרא להראשון ת"ק, והלא נזכר שם אומרו "ריש לקיש אמר", והוא אמורא ולא תנא. ואיך יחלוק ריב"ק שהוא תנא עם ר"ל שהוא אמורא. ולמה לא הביט ופנה אל כל שכיני הגמרא, והם הרי"ף והרא"ש¹. והנה הרא"ש גריס תניא אמר ר' יהודה בן לקיש שנים שבאו לדין אחד רך כו' שנאמר לא תגורו כו', אמר ריב"ק מנין לתלמיד שיושב לפני רבו כו', הרי לגרסת הרא"ש גם הראשון הוא תנא, אבל גריס אמר ריב"ק, ולא לחלוק בא, וכולהו משתעי מקרא דלא תגורו. גם מה שרצה לומר דת"ק מפרש תגורו לשון דחילו שלא יתיירא, ג"כ לא פקח עיניו לראות גרסת הרי"ף, דגרס הך אל תכניס דברך על דרשת ר' יהודה בן לקיש, ואח"כ מביא דרשה דריב"ק מנין לתלמיד כו'. אלא שהרי"ף גרס ר' יהושע בן לוי, וג"כ גריס אמר ריב"ל ולא ריב"ל אומר, וליכא פלוגתא. באופן שלפי כל אחת מהנוסחאות ליכא פלוגתא כלל. - לדעת הנודע ביהודה אין מקום כלל לומר כדעת הבי"ח שהדרשות חלוקות והלכה כדעה ראשונה, אלא ששני הדרשות אינם חלוקות ושתייהם נפסקו להלכה.

מותר להטות דין במקום פיקוח נפש

ובשו"ת ציץ אליעזר (יד, צט) הכריע שמותר להטות את הדין במקום פקוח נפש, כאשר הבעל דין מאיים עליו להורגו, והוא בריון אשר אינו נרתע לבצע את איומיו, כי מאי שנא לאו זה משאר לאוים שנדחים משום פקוח נפש, וכנ"ל בשם השבות יעקב, והביא ראיה לדבריו מהגמ' בכתובות (ט, א) גבי עדות שקר, שרבא אמר בפשיטות דעדים שאמרו להם חתמו שקר ואל תהרגו ובאו לקמן לאמלוכי, אמרינן להו זילו חתומו ולא תתקטלון, וזו היא ההלכה הפסוקה, וכמבואר במהר"ם שיק (תרי"ג מצות, תטז), ומזה יש להקיש וללמוד דה"ה גם בהטיית דין, דמאי שנא לאו דעדות שקר להוציא ממון דמותר משום פקו"נ, ומאי שנא לאו דהטיית דין. וכ"כ בשו"ת מהר"ם שיק (או"ח ש"ג בסופו) לגבי משפט, דבדרך כלל לענין דין ומשפט בדין שבא לפני דיינים חייבה אותם התורה לעשות משפט, והזהיר בלאו דלא תגורו מפני איש, ואפילו ודאי שיפסיד ממון חייב לעשות משפט, כי אלמלא כן יתרבו עריצי ארץ וכו', אבל במקום פקו"נ מותר עיי"ש.

המטה דין מחמת סכנה חייב לפרסם זאת אחר כך

אולם הגרש"ז אויערבאך זצ"ל (המעין ניסן תש"מ, כ, ג) העיר שאמנם מותר לדיין לפסוק שלא כדין, כשיש סכנת נפשות, אולם חובה עליו לפרסם אחר כך

¹ גם הגר"י ברלין עצמו במסורת הש"ס ציין לגירסאות אלו, ושכן הוא בתוספתא ובשאלות משפטים (נב), ושם בשאלת שלום הארץ להוכיח שאי אפשר לגרוס ריש לקיש, והניח בצריך עיון את דברי השאלות שהדיין חושש שהקשה ירדוף את בעל דינו. וראה שם בהעמק שאלה.

רמזי 'סעודת שלמה בשעתו'

במס' תענית (כט, ב): דתניא, תשעה באב שחל להיות בשבת, וכן ערב תשעה באב שחל להיות בשבת, אוכל ושותה כל צרכו, ומעלה על שולחנו אפילו כסעודת שלמה בשעתו. ובשולחן ערוך או"ח (תקנב, י): אם חל תשעה באב באחד בשבת, או שחל בשבת ונדהה לאחר השבת, אוכל בשר ושותה יין בסעודה המפסקת, ומעלה על שולחנו אפילו כסעודת שלמה בעת מלכותו. הגה, מיהו צריך להפסיק מבעוד יום.

בדף על הדף (תענית שם) הביא מהאדמו"ר מוהר"א מסטריקוב זצ"ל, שבדבר תורה האחרון שאמר ברבים, בשבת חזון תשס"א, חודש לפני פטירתו, אמר בשם רבו המהר"ם שפירא מלובלין זצ"ל, שביאר מדוע נקטו 'כסעודת שלמה בשעתו', ופירש רש"י שהכוונה היא בשעת מלכו ותקפו, שהיה אוכל הוא ושירו ששים כור סולת כו'. ולא בזמן ששלמה ירד ממלכותו, ואמר אני שלמה וכו' ולא האמינו לו, כדאיתא בגיטין (סח, ב) על ההיא שעתא אמר שלמה (קהלת א, ג) מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול תחת השמש וזה היה חלקי מכל עמלי, מאי 'זה', רב ושמואל, חד אמר מקלו וחד אמר גונדו. וביאר הרב מלובלין זצ"ל שנרמז בזה מהות ענין האבילות על החורבן, ובא לומר שכמו שמצינו אצל שלמה שהיה מלך בתחילה, וגם בסוף ימיו חזר למלכותו, ורק באמצע היתה אצלו תקופה שירד ממלכותו, כמו"כ נרמז לעם ישראל שאין להתיימש ממצב זה של החורבן, שהרי היה לנו ביהמ"ק ובקרוב נזכה לגאולה שיבנה ביהמ"ק, וכל מצב זה של החורבן הוא איזה תקופה באמצע, וכעין המצב שהיה אצל שלמה בשעתו. ודפח"ח. והאדמו"ר בעל הפני מנחם מגור זצ"ל אמר שרצו לומר, דאף שידע שלמה שנגזר עליו שיהיה הדיוט וירד ממלכותו, עכ"ז בעת מלכותו נהג במלכות. כמו"כ בערב ט' באב בשבת אף שידועים שבליילה יהיה תשעה באב וכו', עכ"ז כעת יש לנהוג כמו בשבת, ודפח"ח.

המנהג סעודה שלישית בזמנינו

נהגו לאכול בשר ולשתות יין וכסעודת שלמה בשעתו, אף מי שאינו נוהג כן בכל שבת, ואסור להמנע מכך מפני אבילות (מ"ב בשם הטור). ובפסקי תשובות (ריבנוביץ) הביא שהמנהג לזמר זמירות ותשבחות כמו שרגילין בכל סעודה שלישית, ואף אם אינו נוהג כך בכל שבת מותר לשיר ניגוני שבת כשם שהתירו בשר ויין (אגרות משה ד, קיב). ויש שמברכין ברהמ"ז לפני השקיעה (כדי שיוכלו ליטול מים אחרונים, הגר"ש דבליצקין) ושותים כוס של ברהמ"ז. וממשיכים בקדושת שבת בלא לנהוג שום מנהגי אבילות עד זמן מוצ"ש. ומנהג כמה קהילות להאריך בשירות ותשבחות דסעודה ג' לאחר שקיעת החמה כבכל שבת, ואף אם מברכין ברהמ"ז לאחר שקיעה"ח יטלו מים אחרונים, ויברכו בזימון ועל הכוס שהרי ממילא אין שותין הכוס.

זיו ההיכל - פקודת משה

ממרחן רבינו הגה"צ גאב"ד נוה אהיעזר זצ"ל

והנה העצה לזה שגם כאשר מוכיח את בני" לא יעורר עליהם שום קטרוג, היא שהמוכיח יזכיר גם את שברון לבם של ישראל לאחר שחטאו וכפי שאמר הרה"ק מוה"ר זושא זצוק"ל שלא ראה מלאך שלם שנברא מעבירה של ישראל, דתמיד הישראל אינו עושה העבירה בלב שלם. ובה מפרש הייטב לב הפסוק לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל ה"א עמו ותרועת מלך בו, דתרועה הוא לשון שבורה, והיינו דתרועת מלך בו, דליבם נשבר מהעבירה שעשו ולכן לא הביט און ביעקב. וכן פי' בזה דברי דוד המלך ע"ה ה' נגדך כל תאותי ואנחתי ממך ללא נסתרה, דאמנם יודע הקב"ה תאותי אך גם אנחתי ושכון ליבי לא נעלמה ממנו. ובישמח משה פי' בזה הכתוב באיכה תבוא כל רעתם לפניך, כי רבות אנוחותי ולבי דוי. ונראה דבזה נחלקו שני המ"ד במדרש, דח"א אעורר כל לעיניך, דהיינו שאוכיח את בני ישראל ואייסרם בדברי מוסר, אך ח"א דאין די בכך דאז יוכל להתעורר גם קטרוג על בני ישראל, ולכן העצה אסדר כל לעיניך שעשה דצריך לסדר ולפרט גם השברון לב שיש ליהודי ע"י העבירה שעשה ואז לא יעורר עליו קטרוג. וז"ש בהפטרה הוי גוי חוטא עם כבד עון וגו' כל ראש לחולי, דאמנם הוכיחם הנביא על עונותיהם אך הזכיר ג"כ את חליים וצערם ע"י החטא כדי לא לעורר עליהם קטרוג. ולפיכך רצה הקב"ה דייקא שיוכיחם משה רבינו ע"ה דהוא ישכיל וידע איך להוכיחם מבלי לעורר עליהם קטרוג משא"כ בלעם אף שברכס והחליק להם בלשוננו ג"כ רצה לעורר עליהם קטרוג. ואולי לכן הזכיר מרע"ה כל המקומות שעברו בהם כדי להראות המלאכים שנבראו מכל אותם העבירות, שאין בהם מתום וכו"ל, ודו"ק.

אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל. ובמדרש מוכיח אדם אחרי כן ימצא ממחליק לשון, מוכיח זה משה, מחליק לשון בלעם וכו'. ועוד שם במדרש, זש"ה (תהלים נ) אלה עשית והחרשתי דמית היות אה"י כמוך אוכיחך ואערכה לעיניך. ארשב"נ אלה אלהיך ישראל החרשתי לכם, למה שהיה משה מפיס עלי ואמר סלח נא, אוכיחך תרין אמוראין ח"א אעורר כל לעיניך, וח"א אסדור כל לעיניך. עוד איתא במדרש ראויות היו תוכחות לומר מפי בלעם והברכות מפי משה, אלא אלו הוכיחם בלעם היו ישראל אומרים שונא מוכיחנו, ואלו ברכם משה היו אומרים אוה"ע אוהבן ברכן, אמר הקב"ה יוכיחן משה שאוהבן ויברכן בלעם ששונאן כדי שיתברר הברכות והתוכחות ביד ישראל.

ונראה לפרש, דידוע מה שאמר היהודי הק' מפשיחא זצ"ל שמשנה תורה הוא המבוחר שבספרי המוסר, ועל כן צריך יהודי בכל יום ללמוד במשנה תורה. והנה המוכיח את חבריו צריך לזהר שלא יעורר עליו קיטרוג, וכמו שהביא באמרי יוסף בפרשתן שהרה"ק המגיד מוהרי"מ מזלאטשוב זצוק"ל כשהיה דורש והיה מוכיח את העם היה הופך פניו, ואמר רבש"ע הנה עמך הם שלמים הם וראוים הם, והנה הם חפצים מאד לעשות רצונך, ומה שאני מקנטר אותם הוא בעבור כבוד שמך שיתאמצו מאד במצותיך, עיי"ש.

וכעין זה גם התפארת שלמה בפרשתן דהמוכיח צריך להיות נשמר מאד לבל יקטרוג ח"ו עליהם בדבריו להזכיר עונם, רק אחרי ראותו כי נמחק עונם ונתקן ולא נשאר רושם כלל, וזה הרמז אלה הדברים כו' בעבר הירדן, הירד"ן יר"ד ד"ן פי' שכבר עברו וחלפו הדינים מהם ונמחק העון אזי הוכיח אותם ולא מקודם, עיי"ש.

<p>פתרון החידה השבועית (מסעי) = ממוסרות נסעו לבני יעקן כמפורש בפרשתנו, ואילו בפרשת עקב כתוב שנסעו מבני יעקן למוסרה (עיי"ש בפרש"י שעמד על כך), ועי"פ מוסרות בלשון רבים הוא בפרשת מסעי ששם מפורט הדרך הישרה. מוסרה בלשון יחיד הוא בפרשת עקב ששם היא הדרך התפוכה. - בפרשת מסעי חור הגזגז ובפרשת עקב הגזגזה ללא חור (נקב). © כל הזכויות שמורות למחבר</p>	<p>חידה לפרשת השבוע כשעורר פירשת השבוע הוא לפני התלמידים כתב שששית כדלהלן: בנסע בדרך הישרה בלשון רבים בנסע בדרך התפוכה בלשון יחיד החלוצי השני יצא פתרון אף הוא כתב שששית כדלהלן: בנסע בדרך הישרה בנקב הנסע בדרך התפוכה בנקב.</p>
---	---

גמ"ח כלי עבודה "אביה" (שינוי ו') טלפון: 03-6780673 או 054-2149883 (שלמה)
רוב כלי העבודה: פטישיון, רתכת, דיסק, מקדחות, מברגות, קונגו, וכיו"ב חדש! מכשיר חיתוך לקרמיקה! יעוץ וליזוי מקצועי חינם!

מזלא טבח וגדא יאה
הננו בזאת לשגר ברכותינו המאליפות למע"כ יידונו היקר ספרא רבה
הרה"ג ר' יעקב הכהן עדני שליט"א
לרגל שמחת נישואי הבת עב"ג בשעטו"מ ובמו"ט
יהי רצון שיזכו לראות מכל יוצ"ח רוב נחת דקדושה
מתוך בריות גופא ונהורא מעליא, אכ"ר.
מתפללי ביהמ"ד מערכת "נוה ההיכל"